

امروزه در هر جامعه، آموزش و پرورش یکی از عوامل مؤثر در ارتقای علمی و آموزش افراد و پایه و اساس توسعه علوم و فنون به شمار می آید. در جوامع توسعه یافته، به علت اهمیت آموزش و پرورش و استفاده از فناوری نوین آموزشی و شناخت جایگاه واقعی علوم، روند آموزش در مسیر صحیح قرار گرفته است و فناوری نوین آموزشی و شناخت جایگاه واقعی علوم، روند آموزش در مسیر صحیح قرار گرفته است و در زمینه آموزش علوم، به ندرت دچار آسیب می شود. به همین علت، شاهد رشد و پویایی علمی در زمینه های گوناگون هستیم. اما در جوامع در حال توسعه به دلایل گوناگون از جمله: نظم سیاسی، اوضاع اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی به علت وجود مشکلات متعدد، امر آموزش آسیب پذیر است و در روند منطقی و صحیح خود قرار ندارد. به همین علت، انگیزه ادامه تحصیل کم تر، و افت و ترک تحصیل بیش تر است و در نتیجه، درس های آموزشی نمی توانند نقش واقعی خویش را در نظام آموزشی ایفا کنند و در خدمت جامعه قرار گیرند. در چنین جوامعی، نه تنها علوم از جایگاه واقعی برخوردارند، بلکه فاقد ارزش هستند و حتی مورد تحریف قرار گرفته اند و در عمل نمی توانند، نقش مفیدی در رفع مشکلات متعدد موجود ایفا کنند. به قول دیوژن، پایه و اساس هر ملتی به آموزش و پرورش جوانان آن بستگی دارد.

جغرافیا دانشی است که از علوم طبیعی و انسانی بهره می گیرد و با توجه به تعریف های متفاوتی که برای آن شده است، میدان فعالیتش از یک مکان کوچک تا سطح سیاره ای، متغیر است و با بررسی متقابل انسان و محیط، به انسان ها کمک می کند تا با محیط جغرافیایی روابط صحیح و منطقی برقرار و از موهب آن استفاده کنند. همچنین در حفظ آن بکوشد. «علم جغرافیا از طریق تفکر و کاربرد، جهان ما را شکل می دهد و جغرافیدان به منزله

مستخصص محیط جغرافیایی، راهگشا، برنامه ریز، هدایتگر، کشتیان، مشاهده گر، آموزش دهنده، منتقد و بالاخره زندگی بخش به مکان ها، شناخته می شود. نتیجه آن که با تغییر شرایط اجتماعی، محتوای تعریف های جغرافیا نیز تغییر می یابد. « در کشورهای توسعه یافته، جغرافیا در جایگاه واقعی خویش قرار دارد و جغرافیدانان با استفاده از فناوری جدید توانسته اند این دانش را در خدمت به انسان و محیط جغرافیایی به کار گیرند و نقش مهمی را در برنامه ریزی های شهری، روستایی و سیاستگذاری های رشد و توسعه و... ایفا کنند. اما متأسفانه در جوامع و کشورهای در حال توسعه، نه تنها چنین نیست، بلکه جغرافیا فاقد جایگاه خاص خود است و پیش تر به عنوان دانش رد و خاجه ها، کودها، کشورهای و... (اضلعات عمومی) شناخته شده است. با این که باور عمومی بر آن است که بدانند، دانش جغرافیا چه نقشی در محیط انسانی و طبیعی دارد و آیا این علم می تواند در رفع مشکلات موجود مؤثر باشد؟

یکی از عوامل مؤثر در ایجاد چنین شرایط ناامید کننده ای، آموزش غیر اصولی و غلط جغرافیاست که سبب آسیب پذیری آن و رسیدن جایگاه این علم، حداکثر به «جغرافیای توصیفی» شده است. در این مقاله سعی می شود، آسیب های ناشی از آموزش رایج در درس جغرافیا شناخته و بررسی شود و برای آن ها راهکارهای لازم نیز ارائه گردد. اما قبل از آن، شناخت و تعریف اصطلاح آسیب شناسی نیز ضروری به نظر می رسد.

آموزش جغرافیا

آسیب شناسی آموزش رایج در درس جغرافیا

دانش جغرافیا مانند سایر علوم دارای تعریف، دامنه بررسی، چهارچوب و ابزار مطالعاتی است. این دانش که قانونمندی های مادی طبیعی و اجتماعی - فرهنگی را مطرح می کند، با بهره گیری از سایر علوم و استفاده از فنون نقشه کشی، سنجش از دور، رایانه و... توانسته است نقش بس مهمی را در مکانیابی و مکان گزینی فعالیت های انسانی، به خصوص، شهرها و شهرک های مسکونی، صنعتی، برنامه ریزی های شهری و روستایی و نظم دهی فضایی و... ایفا کند. جغرافیا به عنوان یک علم کاربردی، به بررسی پدیده ها و روابط میان آن ها و شناخت مسائل و مشکلات گوناگون می پردازد و در چاره جویی و حل مسائل مکانی، سهم مهمی بر عهده دارد.

بررسی وضعیت دانش جغرافیا در کشورهای توسعه یافته، نشان از جایگاه خاص، ویژه و شایسته آن دارد. در نتیجه، آموزش جغرافیا در مسیر طبیعی و صحیح خویش، با حداقل آسیب ها و مشکلات روبه رو است. اما در کشورهای در حال توسعه و به خصوص کشور خودمان، با وجود گسترش کمی مراکز آموزش عالی، هنوز جایگاه واقعی این دانش مشخص نیست و جغرافیا سهم بسیار اندکی در برنامه ریزی های ملی، منطقه ای و سیاست گذاری توسعه همه جانبه ایفا می کند. آموزش دانش جغرافیا در این کشورها، متأسفانه با آسیب پذیری بیش تر، از مسیر عادی و صحیح خود منحرف شده است. با این روند، بعید به نظر می رسد که جغرافیا بتواند رسالت واقعی خویش را ایفا کند. اینک سعی می کنیم، عوامل مهمی را که سبب آسیب پذیری آموزش رایج شده اند، بررسی و سپس راهکارهای پیشنهادی را ارائه کنیم.

کیفیت آموزش جغرافیا در مراکز عالی

اولین آسیب و بیماری در آموزش جغرافیا، به مراکز دانشگاهی و عالی کشور برمی گردد. به علت کمبود منابع مالی و پایین بودن بودجه تحقیقات، کمبود نیروی انسانی متخصص و صاحب نظر در سطح بین المللی، متحرک گراس و... آموزش دانش جغرافیا غالباً تئوری، توصیفی و متکی بر منابع و ترجمه کتاب های چند دهه گذشته و یا بر اساس جزوات و مطالب شفاهی که مطالب آن ها چندین سال بدون تغییر در محتوا، تکرار می شوند، صورت می گیرد. کارهای تحقیقی و پایان نامه های دانشجویان اغلب تکراری و یا کمی برداری از سایر منابع و کتاب ها هستند. اندک واحدهای علمی نیز پیش تر تئوری هستند و درس ها و واحدها با انگیزه کسب نمره قبولی گذرانده

منظور از آسیب شناسی pathology است. کلمه patho یا pathe به معانی متفاوتی آمده است:

- جاده، راه، مسیر، طریقت، جاده مالرو.

- کلمه پیشوندی است به معنی احساسات و تجربه، غضب، رنج و محنت.

- کلمه پسوندی است به معنی متخصص در شعبه مخصوصی از پزشکی به معنی مبتلا به مرض.

اما کلمه pathology به سه معنی آمده است:

- (طب) آسیب شناسی، پاتولوژی، مبحث مطالعه علت بیماری.

- علائم مخصوص مرض، علائم غیر عادی هر چیزی، انحراف از حالت طبیعی.

- رساله درباره عوارض و علائم غیر عادی.

استنباط نگارنده از معنی های فوق که برای کلمه patho یا pathe

آمده، چنین است: جاده و یا مسیری که با رنج و محنت و ابتلا شدن به نوعی بیماری و به صورت غیر عادی و غیر طبیعی، طی شود. مسلم است که عبور کردن از چنین مسیری به سختی صورت می گیرد و مشکلات و موانع موجود، از رسیدن به مقصد به صورت طبیعی و یا هدف های مورد نظر، جلوگیری می کنند.

مفهوم آسیب شناسی اجتماعی مفهوم قرن نوزدهم است، مبنی بر تشابهی که بین بیماری های عضوی یا مرض شناسی و انحرافات اجتماعی قائل بوده اند.

«آسیب شناسی عبارت است از مطالعه بنیان کارکردهای نابه سامان در علوم پزشکی و مطالعه فراگردها و علل امراض جامعه شناسی، وقتی این اصطلاح را به کار گرفت و آسیب شناسی اجتماعی را عنوان کرده که در حفظ وضعیت بهداشت و مطلوب حیات اجتماعی (وضعیتی که انحراف از آن آسیمی تلقی می شود) یا دشواری های مواجه شد. بنابراین، آسیب شناسی اجتماعی عبارت است از مطالعه نابه سامانی و اختلال، و عدم هماهنگی و تعادل در کارکردهای مربوط به کالبد حیات اجتماعی انسان.

آشکار است که اصطلاح آسیب شناسی، از دیدگاهی «کارکردی» از علوم زیست شناختی به عاریت گرفته شده است. اما در مباحث جامعه شناختی، هدف آسیب شناسی اجتماعی را به تسامح، شناخت کمزروی علل و عوامل، انواع و پیامدهای آن می دانند.

با توجه به آنچه در مورد آسیب شناسی گفته شد، می توان به موضوع اصلی (آسیب شناسی آموزش رایج در درس جغرافیا) پرداخت و این که چرا آموزش جغرافیا در مسیر اصلی خویش قرار نگرفته و با رنج و محنت و انواع مشکلات، در یک مسیر غیر هادی، با آسیب ها و امراض متفاوت مواجه شده است.

دانشجو توسط مراکز آموزش عالی پیام نور و آزاد در اکثر نقاط کشور، این درس توسط دبیران جغرافیا تدریس می‌شود. اما وضعیت همان وضعیت قبلی است و تغییر عمده‌ای در نحوه آموزش جغرافیا صورت نگرفته است. آنچه دبیران جغرافیا در دانشگاه فرا گرفته‌اند، کم‌تر با مطالب درس جغرافیا ارتباط دارد؛ به خصوص که سال‌های سال است کتاب با محتوای ثابت در اختیار معلم و دانش‌آموز قرار می‌گیرد. از نظر علمی، معلمان فاقد انگیزه لازم برای مطالعه کتاب‌ها و نشریات جغرافیا هستند. تحقیق و پژوهش سال‌هاست، رخت بر بسته و همین امر سبب آموزش ناصحیح جغرافیا شده است و در امر تدریس کم‌تر از سایر منابع استفاده می‌شود. وضعیت علمی معلمان، خود یکی از آسیب‌های رایج در آموزش جغرافیاست. با برگزاری مسابقات علمی بین معلمان جغرافیا در سطح کشور و یا استان‌ها، وضعیت علمی آن‌ها بهتر روشن می‌شود.

کمبود یا فقدان وسایل کمک آموزشی

یکی از عوامل مؤثر در روند فراگیری و آموزش با رعایت سطوح متفاوت یادگیری، استفاده از وسایل کمک آموزشی است. جغرافیا از جمله درس‌های مهمی است که تدریس آن، بدون استفاده از وسایل کمک آموزشی اگرچه غیر ممکن نیست، اما به طور قطع آسیب جبران‌ناپذیری به آموزش جغرافیا می‌زند. چرا که در این صورت نمی‌توان در دانش‌آموزان، مهارت‌هایی را که بعدها در محیط جغرافیا و زندگی خویش به آن نیاز مندند، به وجود آورد. از جمله وسایل کمک آموزشی که کمبود و یا فقدان آن‌ها سبب بروز مشکلاتی در آموزش جغرافیا شده است، عبارتند از:

الف) نقشه

به علت اهمیت وجود نقشه در آموزش جغرافیا، آن را عصبی جغرافیدان نامیده‌اند. چون با آن می‌توان پدیده‌های متفاوت انسانی و طبیعی را با مقیاس معین، روی یک سطح صاف نشان داد. متأسفانه اغلب مراکز آموزشی یا فاقد نقشه‌های متنوع هستند و یا اگر هم دارند، اغلب آن‌ها قدیمی شده‌اند و متناسب با مطالب درسی نیستند؛ در حالی که با کم‌ترین هزینه می‌توان بهترین نقشه‌های موجود را تهیه کرد. اما نبود این نقشه‌ها سبب شده است که نتوان جغرافیا را چنان که لازم است، آموزش داد و آموزش جغرافیا ناقص و اغلب به صورت تئوری و یا شیوه سخنرانی صورت می‌گیرد. همچنین در این زمینه می‌توان به نبود مدل زمین یا کره جغرافیایی، مدل منظومه شمسی، و... نیز اشاره کرد.

ب) کیفیت نامناسب تخته سیاه و گچ و نبود وایت‌برد و ماژیک تخته سیاه و گچ همیشه در کلاس درس جزء اصلی وسایل کمک آموزشی است. اما اغلب به علت کیفیت نامناسب تخته سیاه، امر آموزش با مشکل مواجه می‌شود و معلم کم‌تر به فکر نوشتن

مطالب یا ترسیم نمودار و احتمالاً نقشه روی تخته سیاه می‌افتد. این امر سبب می‌شود تا معلم و دانش‌آموز انگیزه آموزش و فراگیری را از دست بدهند و معلم با اتکا بر کتاب و فن سخنوری خود به امر آموزش جغرافیا اقدام کند. در صورتی که وجود وایت‌برد و ماژیک می‌تواند، انگیزه لازم برای آموزش صحیح را فراهم آورد. ج) نبود انواع پروژکتور و وسائل صوتی و تصویری و بالاخره رایانه

امروزه انواع متفاوتی از پروژکتورها چون، اورهد، اسلاید، فیلم استریپ، فیلم و... وجود دارند که هر کدام به نوبه خود می‌توانند، نقش مثبت و مهمی را در آموزش جغرافیا ایفا کنند. اما دریغ از وجود حتی یک پروژکتور در سطح شهرستان. نوارهای ویدئویی و یاسی دی‌های گوناگون جغرافیایی، از جمله ارزنده‌ترین وسایل کمک آموزشی هستند که در آموزش جغرافیا می‌توان از آن‌ها استفاده کرد. آن‌ها سبب می‌شوند که بینش و افق دید دانش‌آموزان از محدوده خشک کلاس تا سرزمین‌های دور و حتی در مقیاس سیاره‌ای گسترش یابد. با استفاده از رایانه و به خصوص اینترنت، می‌توان تازه‌ترین یافته‌های جغرافیا را با کم‌ترین هزینه در اختیار دانش‌آموزان قرار داد و یا آن‌ها را با روند آموزش جغرافیا در کشورهای توسعه یافته آشنا ساخت و از طریق تبادل افکار و اندیشه، دانش جغرافیا را غنای بیش‌تری بخشید. اما متأسفانه به علت فقدان این نوع وسایل کمک آموزشی و یا عدم استفاده صحیح از آن‌ها، یکی از بزرگ‌ترین آسیب‌ها بر پیکر جغرافیا به خصوص در امر آموزش آن وارد شده است.

بازدید علمی و مشکلات آن

جغرافیا را علم مکان‌ها، پراکنندگی‌ها، چشم‌اندازها و... گفته‌اند. چگونه می‌توان این تعریف را در بینش و اندیشه دانش‌آموز پرورش داد؟ آیا کلاس درس و کتاب برای این کار کافی است؟ در حالی که محیط جغرافیایی پیرامون بهترین آزمایشگاه برای جغرافیاست که با کم‌ترین هزینه در اختیار معلمان قرار می‌گیرد، چرا استفاده از این امر مهم در عین آسانی، آن قدر مشکل است؟ آیا با بازدید علمی از این محیط جغرافیایی نمی‌توان به امر آموزش صحیح جغرافیا کمک کرد؟ در عمل این کار کم‌تر صورت می‌گیرد. قوانین مختلف اداری، عدم بینش صحیح پاره‌ای از مدیران، کمبود منابع مالی و مشکلات دیگر سبب شده است، بازدید علمی از محیط جغرافیایی و مکان‌های مختلف به دشواری صورت گیرد.

در پاره‌ای از کشورها به خصوص انگلیس^۸، جغرافیا و آموزش آن نه در کلاس، بلکه در آغاز راه از محیط پیرامون و شناخت آن با مشاهده پدیده‌های گوناگون آغاز می‌شود، در حالی که هنوز استفاده از محیط بیرون از کلاس حتی در محدوده

مراکز آموزشی و محل سکونت، در مدیریت آموزشی ما، جایگاهی برای آموزش جغرافیا ندارد. با آن‌که بازدید علمی می‌تواند به آموزش صحیح جغرافیا منجر شود، مشکلات موجود در اجرای بازدید علمی سبب می‌شود، آموزش جغرافیا نتواند در مسیر عادی خویش صورت گیرد.

عدم برگزاری سمینارها و همایش‌ها

برای شناخت هر چه بهتر جغرافیا و جایگاه و آموزش صحیح آن نیاز است هر از چندی، یا دعوت از استادان برجسته داخلی و خارجی در سطح کشوری و استانی، به برگزاری همایش‌ها به مناسبت‌های متفاوت و در زمان‌های مناسب، همایش‌هایی برگزار کرد و با ارائه مقالات متعدد، به دانش جغرافیا اعتبار علمی بیش‌تری بخشید. متأسفانه در این زمینه اقدامات لازم کم‌تر صورت می‌گیرد و این امر سبب شده است، معلمان به‌طور عموم از تحولات دانش جغرافیا غافل بمانند و برای سؤالات و ابهامات خود پاسخی نیابند.

کیفیت ضعیف علمی دوره‌های ضمن خدمت

برگزاری دوره‌های ضمن خدمت اگر همگام با تحولات دانش جغرافیا و اقبال تازه‌های این دانش به معلمان صورت گیرد، می‌تواند نقش تعیینی در آموزش جغرافیا ایفا کند. اما این دوره‌ها، با وجود صرف هزینه و زمان، فاقد کارایی علمی است، به‌طوری‌که بعد از پایان دوره، چندان تغییری در پیشرفت علمی افراد دیده نمی‌شود. اگر هم مطالب جدیدی در طول دوره تدریس شده باشد، معلمان کم‌تر آن‌ها را در عمل به اجرا در می‌آورند. ظاهراً کیفیت ضعیف علمی دوره‌های ضمن خدمت و عدم استفاده از استادان مجرب سبب می‌شود که معلمان نیز این دوره‌ها را چندان جدی نگیرند و هدفشان اتمام دوره و اخذ گواهینامه ضمن خدمت باشد. این امر آموزش جغرافیا را با مشکلات دیگری مواجه خواهند کرد.

روش‌های نامناسب تدریس

جغرافیا دانشی است که آموزش آن می‌تواند بر اساس روش‌های فعال صورت گیرد. تنوع مطالب در این درس سبب می‌شود معلم، فراگیران را فعال کند و با مشارکت آن‌ها امر آموزش جغرافیا را بهتر انجام دهد. با وجود روش‌های گوناگون تدریس، غالب‌ترین شیوه، همان روش سنتی سخنرانی است که سبب خستگی معلم و دانش‌آموز می‌شود. و به همین علت، آموزش جغرافیا بیش از پیش از مسیر اصلی خود منحرف شده است. جغرافیا در ذات به همین علت، آموزش

جغرافیا بیش از پیش از مسیر اصلی خود منحرف شده است. جغرافیا در ذات خود سؤالات، چرا، چگونه، کجا و... را دارد. برای پاسخ دادن به این سؤالات نیاز است از روش‌های متفاوت تدریس استفاده کرد و در رعایت سطوح متفاوت یادگیری، آموزش جغرافیا را جذاب‌تر کرد. اما متأسفانه سطوح یادگیری اغلب در همان سطح درک و فهم باقی می‌ماند و پس از مدتی، محفوظات دانش‌آموز به فراموشی سپرده می‌شود. این در حالی است که جغرافیا و آموزش آن باید مهارت‌های متفاوتی را که فراگیر در آینده به آن‌ها نیاز دارد، عملاً ارائه دهد.

فضای بسته کلاس درس

اگر در اغلب مراکز آموزشی به دلایل متعدد، بازدید علمی غیرممکن است، استفاده از فضای بیرون از کلاس می‌تواند نقش مثبتی در ایجاد انگیزه و علاقه برای فراگیری جغرافیا داشته باشد. فضای محدود کلاس برای درسی چون جغرافیا که محور آن محیط، مکان و... است، حسنه کننده می‌باشد و معمولاً یا بیرون رفتن از کلاس درس و ارائه آن در خارج از فضای خشک کلاس می‌تواند آموزش جغرافیا را بهتر ارائه کرد. اما متأسفانه برای همین امر هم مشکلات گوناگونی وجود دارند که مانع از استفاده از فضای جغرافیای خارج از کلاس (حتی در محدوده فضای سرک‌آموزش مدرسه) برای آموزش صحیح جغرافیا می‌شوند.

عدم خلاقیت و نوآوری

گیلفورده، دانشمند آمریکایی، خلاقیت را با تفکر واگرا (دست یافتن به رهیافت‌های جدید برای مسائل) در مقابل تفکر همگرا (دست یافتن به پاسخ مترادف) دانسته است. افرادی که تفکر واگرا دارند، در تفکر و عمل خود با دیگران تفاوت دارند. از عرف و عادت دور می‌شوند و روش‌های خلاق را به کار می‌گیرند. خلاصه این‌که

خلافت و نوآوری حاصل تفکر و اگر است. متأسفانه اغلب معلمان جغرافیا فاقد این شیوه تفکر هستند و به همین علت، کم‌تر شاهد خلافت و نوآوری در امر آموزش جغرافیا و یا پویایی این دانش هستیم.

استفاده از دبیران سایر رشته‌ها در آموزش جغرافیا

اگرچه در اکثر نقاط کشور، آموزش جغرافیا توسط معلمان این رشته صورت می‌گیرد، اما جای اتکال نیست که هنوز هم در پاره‌ای از مراکز آموزشی، تدریس جغرافیا توسط سایر معلمان انجام می‌گیرد. این معلمان به علت عدم آشنایی با دانش جغرافیا آن‌چنان که هست، قادر به تبیین این علم نیستند و فقط با مطالعه کتاب به تدریس آن می‌پردازند. به علاوه، پاسخ‌های قانع‌کننده‌ای برای بسیاری از سوالات دانش‌آموزان ندارند. این امر یکی از آسیب‌های مهم در آموزش جغرافیا به‌شمار می‌آید و باعث از بین رفتن علاقه فراگیران و حتی انزجار آن‌ها از درس جغرافیا خواهد شد.

به صورت بخشنامه آذاری به اطلاع مدیران محترم رسیده است؛ مکانی که در آن می‌توان تصویرها، نقشه‌ها، کتاب‌ها، اطلس‌های جغرافیایی، کره جغرافیایی، قطب‌نما، ارتفاع‌سنج و سایر وسایل کمک آموزشی را نگهداری کرد. همچنین می‌توان، از آن برای کارهای ترمیمی و برپایی نمایشگاه، بحث‌های جغرافیایی و... بهره گرفت. یکی از هدف‌های تشکیل اتاق جغرافیا، تمرکز ذهنی و تقویت مفاهیم اساسی در ذهن دانش‌آموزان و فعال کردن آن‌ها برای یادگیری و آموزش صحیح‌تر جغرافیا است.

اما متأسفانه بیش‌تر مراکز آموزشی، بنا بر دلایلی چون عدم امکانات مالی و نبود فضای خالی، و عدم اهتمام همکاران و مدیران، فاقد اتاق جغرافیا هستند؛ اتاقی که می‌توان اقلب درس‌های جغرافیا را در آن تدریس کرد و به علت داشتن وسایل گوناگون کمک آموزشی، امکان فرضیه‌سازی، و تفکر، اندیشه و گفت‌وگوهای هدایت‌شده متناسب با هدف‌های آموزشی، در آن فراهم است. به عبارت دیگر، از طریق اتاق جغرافیا می‌توان دانش‌آموزان را با دانش جغرافیا آن‌چنان که شایسته آن است، آشنا ساخت.

راهکارهای پیشنهادی

آنچه به‌طور خلاصه بیان شد، نه‌همه‌بلکنه تعدادی از آسیب‌های آموزش رایج در درس جغرافیا است که در مراکز آموزشی ما وجود دارند. تاریخی که وضعیت آموزش جغرافیا به این صورت باشد، بعید به نظر می‌رسد که بتواند، رسالتی را که این دانش در کشورهای توسعه‌یافته بر عهده دارد و عملاً در خدمت به مردم آن جوامع قرار گرفته است، در جامعه ما ایفا کند. بنابراین، برای خارج شدن از وضعیت فعلی و حرکت به وضعیت مطلوب و برای رفع و درمان آسیب‌های مطرح‌شده، این پیشنهادها زیر عرضه می‌شوند:

- اصلاح نگرش مسئولین اجرایی تراز اول به دانش جغرافیا، به‌خصوص مدیران ارشد آموزش و پرورش؛
- تعیین جایگاه دانش جغرافیا و نقش آن در برنامه ریزی‌های ملی؛
- منطبقه‌ای، تاحیه‌ای، شهری و روستایی، و نیز در سیاست‌گذاری‌های رشد و توسعه و ساماندهی فضایی برای جلوگیری از بروز مشکلات گوناگون در جامعه؛
- ارتقای سطح دانش جغرافیا در مراکز دانشگاهی با تغییر در شیوه آموزش رایج جغرافیا، با تألیف و ترجمه کتاب‌های جدید جغرافیا و توجه بیش‌تر به واحدهای عملی جغرافیا به‌عنوان یک علم کاربردی؛

- قانونمند کردن پذیرش دانشجو توسط مراکز دانشگاهی، به‌خصوص پیام نور و دانشگاه آزاد، با توجه به نیازهای جامعه؛

عدم نگرش صحیح به دانش جغرافیا

جایگاه دانش جغرافیا آن‌چنان که در کشورهای توسعه‌یافته است، در پیش دبیران جغرافیا به‌طور انحصار و در بین مردم به‌طور عموم وجود ندارد. ما به علت نگرش ناصحیح نسبت به جغرافیا، قادر به ایجاد ارتباط بین مطالب درسی و پدیده‌های طبیعی و انسانی و تبیین نقش آن‌ها در زندگی برای دانش‌آموزان نیستیم و یا علاقه‌ای برای این کار از خود نشان نمی‌دهیم. هنوز هم نتوانسته‌ایم، از طریق آموزش جغرافیا به دانش‌آموزان یاد دهیم که جغرافیا علم زندگی است. جغرافیا می‌تواند پدیده‌های گوناگون را بررسی کند، مسائل و مشکلات موجود را بشناسد و برای آن‌ها راه‌حل و چاره‌ای بیابد. متأسفانه ما فاقد فرهنگ جغرافیای کاربردی هستیم و هنوز هم در عصر توسعه‌ی زندگی می‌کنیم. نمی‌توانیم بین پیش جغرافیایی و مشکلات متعدد و موجود ناشی از روابط انسان با محیط، ارتباط منطقی برقرار کنیم. تا زمانی که پیش ما در مورد جغرافیا اصلاح نشود، همچنان امر آموزش جغرافیا با همین روش نامناسب ادامه پیدا خواهد کرد و جایگاه جغرافیا در حد شناخت پایتخت‌ها، کشورها، و... باقی خواهد ماند.

فقدان اتاق جغرافیا

برای یادگیری بهتر می‌توان مکان‌های آموزشی را برای درس‌های متفاوت فضاسازی کرد. تشکیل اتاق جغرافیا چند سالی است که

توجه به کیفیت و ارتقای علمی دانشگاه‌ها در کنار رشد و گسترش کمی آن‌ها؛

تخصیص بودجه برای مراکز دانشگاهی و آموزشی بر اساس درس‌ها و رشته‌ها به منظور پژوهش و تحقیق و انتشار نشریات علمی در سطح کشوری و استانی؛

توجه بیشتر به کیفیت مطالب کتاب‌های درسی، به خصوص جغرافیای مدرسه‌ها، با توجه به شرایط طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه و شرایط جدید جهان؛

برگزاری مسابقات علمی به صورت ادواری و بهیچ‌وجه گیتی دورهای ضمن خدمت معلمان، همراه با تشویقات مادی و معنوی برای ایجاد انگیزه بیشتر در فراگیری و آموزش جغرافیا؛

تعمیرات کلی به تهیه و مسائل کمک آموزش جغرافیا در قالب به‌خشتهای علمی مدرسه‌ها یا تأکید بر تهیه حداقل وسایلی چون نقشه، کره جغرافیا، کتاب‌ها و نشریات علمی و مدل منظومه شمسی؛

توسعه فنون و علمی مبتنی بر لایه و مدیریت از فرموده بازدید علمی و ایجاد استفسار و سؤالات پیش‌فرض برای دبیران جغرافیا، به خصوص در مورد اولیاد گزارش علمی از بازدید علمی بر طرف شدن شیوه‌نامه در مورد بازدید علمی و استفاده از محیط خارج از کلاس برای آموزش جغرافیا؛

برگزاری مسابقات و نمایش علمی برای جغرافیا، از سطح شهرستان تا سطح کشوری، در طول سالها و در زمان‌های خاص برای رشد و تعالی جنبش جغرافیا و ایجاد خلاقیت و نوآوری در آموزش جغرافیا؛

تلاش برای تغییر و اصلاح الگوهای رایج آموزش جغرافیا، با برگزاری مسابقات الگوهای برتر تدریس و با نظارت و بازدید مستقیم از کلاس‌ها در صورت امکان و گروه آموزش جغرافیا و...؛
پروژه‌ها و انگاری درس جغرافیا به دبیران سایر رشته‌ها، از طریق استفاده از قایق‌های تخصصی جغرافیا به صورت حتی التدریسی.

خلاصه و نتیجه گیری

با توجه به اهمیت آموزش و پرورش و نقش آن در رشد و توسعه فرهنگی و علمی یک جامعه، اگر بنیاد به‌علاوه آموزش به صورت صحیح و درست صورت نگیرد، نه تنها امر مهم تعلیم و تربیت متحقق نخواهد شد، بلکه سبب بروز مشکلات و آسیب‌های گوناگونی در روند آموزش می‌شود و عقب ماندگی، واپس‌گرایی، سبزه‌زولی سطح علمی و فرهنگی جامعه را موجب خواهد شد. همچنین، آسیب‌های جبران‌ناپذیری در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... به جامعه و کشور وارد خواهد آورد؛ آنچه که تقریباً در بیش‌تر کشورهای در حال توسعه شاهد آن هستیم.

در این مقاله سعی شده است، با شناختی نسبی از اصطلاح آسیب‌شناسی، آسیب‌شناسی آموزش رایج در درس جغرافیا مورد بررسی قرار گیرد. هرچند اهمیت این موضوع بسیار فراتر از حد یک مقاله است، اما نگارنده به سبب عشق و علاقه به جغرافیا و محیط جغرافیای زیبا و جذاب پاره و هودامان و رابطه آن دو، کوشیده است در حد توان، با بررسی موضوع، مشکلات و آسیب‌های موجود در آموزش جغرافیا را معرفی و با ارائه راه‌حل‌های پیشنهادی، گامی هرچند کوچک در احیای تکمیل و اندیشه جغرافیا و اصلاح امر آموزش بردارد. امید است که بتوانیم، با شناخت مشکلات موجود و تلاش برای رفع آن‌ها و معرفی دانش جغرافیا آن‌چنان که شایسته آن است، محیط جغرافیای، اجتماعی و انسانی سالم و به‌دور از آسیب‌های موجود را برای تمام انسان‌ها و به‌خصوص جامعه خود فراهم کنیم.

منابع

۱. شکری، حسن. اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا (جلد اول). مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی. چاپ سوم، تهران، ۱۳۷۸.
۲. آبرکامی، نیکلاس. هیل، استن و تری، بریان اس. فرهنگ جامعه‌شناسی. حسن بریان. انتشارات چاپخش. چاپ اول، ۱۳۶۷.
۳. آرپاتور کاشانی، عباس. فرهنگ دانشگاهی انگلیسی-فارسی. انتشارات امیرکبیر. چاپ نهم، تهران، ۱۳۶۹.
۴. نشریه رشد جغرافیا، سال ششم، شماره ۲۴، تابستان ۱۳۶۸.
۵. ماهنامه فرهنگی آموزش رشد معلم، سال بیست و یکم، شماره مسلسل ۱۶۸، آبان ۱۳۸۱.
۶. فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، دوره هفتم، شماره مسلسل ۲۵، بهار ۱۳۷۹.
۷. صدیق و رحمت‌الله، جزوه تاپ شاه درس آسیب‌شناسی اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، سال تحصیلی ۷۱-۱۳۷۰.

زیر نویس

۱. ماهنامه فرهنگی آموزش رشد معلم، شماره مسلسل ۱۶۸، ص ۵۷.
۲. اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا، ص ۴۱.
۳. فرهنگ دانشگاهی انگلیسی-فارسی آرپاتور، ص ۱۵۶۹.
4. Social Pathology
۵. فرهنگ جامعه‌شناسی، ترجمه حسن بریان، ص ۳۵۴.
6. Deviance
۷. جزوه درس آسیب‌شناسی اجتماعی دانشگاه علوم اجتماعی، تهران، دکتر رحمت‌الله صدیق، ص ۸.
۸. نشریه رشد آموزش جغرافیا، شماره ۲۲، ص ۲۹.
۹. فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، شماره مسلسل ۲۵، ص ۳.

